

Поняття та зміст категорії «гендерна рівність» в сучасному суспільстві

Бортник Н. П.¹, Дубова К. О.²

Опубліковано	Секція	УДК
30.01.2026	Право	342.7:305-055.2

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18457786>

Анотація. У статті розглядається сутність і значення категорії «гендерна рівність» у контексті сучасного суспільства. Акцентується увага на тому, що в умовах сьогодення питання гендерної рівності набуває особливого значення, стаючи центральним елементом у сфері захисту прав людини, забезпечення соціальної справедливості та досягнення сталого розвитку. Гендерна рівність визначається як базовий принцип демократичного устрою, який гарантує рівні права, можливості та доступ до ресурсів для всіх громадян незалежно від статі. У юридичній науці ця категорія трактується як правовий принцип, спрямований на ліквідацію дискримінації за гендерною ознакою та створення умов для повноцінної реалізації прав кожної особи. Наголошується, що досягнення гендерної рівності потребує системного підходу, що включає вдосконалення законодавчої бази, подолання стереотипів і активну участь громадян у формуванні культури рівності. Успішна реалізація цієї цінності можлива лише за умов тісної співпраці державних інституцій, громадянського суспільства та міжнародних організацій, що дозволить створити умови для сталого соціального прогресу та процвітання сучасного світу.

Зроблено висновок, що гендерна рівність є невід'ємною складовою забезпечення прав людини та фундаментом для формування справедливого суспільства, у якому кожна особа має рівні можливості для реалізації свого потенціалу незалежно від статі. Вона охоплює такі ключові сфери, як доступ до освіти, працевлаштування, участь у політичному житті та інші аспекти соціального функціонування. Попри досягнутий прогрес у багатьох державах, проблема гендерної нерівності залишається актуальною через існування патріархальних традицій, стійких гендерних стереотипів, дисбалансу у розподілі ресурсів та влади, а також недостатню ефективність механізмів правозастосування. У цьому контексті важливим є вдосконалення національних правових систем з метою імплементації міжнародних стандартів гендерної рівності. Держава відіграє провідну роль у забезпеченні рівності, що включає прийняття нормативно-правових актів, спрямованих на заборону дискримінації за ознакою статі, створення ефективних механізмів захисту прав, а також проведення інформаційно-просвітницьких кампаній для зміни стереотипних уявлень про соціальні ролі жінок і

¹ доктор юридичних наук, професор в. о. завідувача кафедри адміністративного та конституційного права факультету Морського права Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, ORCID ID 0000-0002-3030-406X

² завідувач кафедри морського та господарського права факультету Морського права Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, кандидат юридичних наук, доцент, ORCID ID 0000-0002-1098-9620

чоловіків. Лише комплексний підхід до вирішення цих викликів дозволить забезпечити реальне досягнення гендерної рівності в сучасному суспільстві.

Ключові слова: гендер, гендерна рівність, права людини, стать, дискримінація за ознакою статі, гендерні стереотипи, інформаційно-просвітницькі кампанії.

The concept and content of the category «gender equality» in modern society

Abstract. The article examines the essence and significance of the category of “gender equality” in the context of modern society. Attention is focused on the fact that in today's conditions the issue of gender equality is gaining special importance, becoming a central element in the protection of human rights, ensuring social justice and achieving sustainable development. Gender equality is defined as a basic principle of a democratic system that guarantees equal rights, opportunities and access to resources for all citizens regardless of gender. In legal science, this category is interpreted as a legal principle aimed at eliminating discrimination on the basis of gender and creating conditions for the full realization of the rights of each person. It is emphasized that achieving gender equality requires a systemic approach, which includes improving the legislative framework, overcoming stereotypes and active participation of citizens in forming a culture of equality. The successful implementation of this value is possible only under conditions of close cooperation between state institutions, civil society and international organizations, which will create conditions for sustainable social progress and prosperity of the modern world.

It is concluded that gender equality is an integral part of ensuring human rights and the foundation for the formation of a just society in which every person has equal opportunities to realize their potential regardless of gender. It covers such key areas as access to education, employment, participation in political life and other aspects of social functioning. Despite the progress achieved in many countries, the problem of gender inequality remains relevant due to the existence of patriarchal traditions, persistent gender stereotypes, imbalance in the distribution of resources and power, as well as insufficient effectiveness of law enforcement mechanisms. In this context, it is important to improve national legal systems in order to implement international standards of gender equality. The state plays a leading role in ensuring equality, which includes adopting regulatory and legal acts aimed at prohibiting discrimination on the basis of sex, creating effective mechanisms for protecting rights, as well as conducting information and educational campaigns to change stereotypical ideas about the social roles of women and men. Only a comprehensive approach to addressing these challenges will ensure the real achievement of gender equality in modern society.

Keywords: gender, gender equality, human rights, sex, discrimination on the basis of sex, gender stereotypes, information and educational campaigns.

Вступ

Актуальність проблеми. У сучасному світі питання гендерної рівності набуває дедалі більшого значення, стаючи ключовим аспектом у сфері прав людини, соціальної справедливості та сталого розвитку. Гендерна рівність є фундаментальною складовою демократичного суспільства, що забезпечує рівні права, можливості та доступ до ресурсів для всіх людей незалежно від їхньої статі. У юридичній науці ця категорія розглядається як принцип, який спрямований на усунення дискримінації за ознакою статі та створення умов для реалізації прав кожного громадянина.

Становлення концепції гендерної рівності має глибоке історичне коріння, пов'язане з боротьбою за права жінок, протидією гендерним стереотипам і дискримінаційним практикам. Проте сучасне розуміння цієї категорії виходить за межі традиційного погляду на рівність між чоловіками та жінками, охоплюючи ширший спектр питань, таких як захист прав представників різних гендерних ідентичностей,

забезпечення рівного доступу до освіти, працевлаштування, політичної участі та інших сфер суспільного життя.

Гендерна рівність є не лише правовою нормою, закріпленою в міжнародних і національних документах, але й важливим елементом соціального розвитку. Вона сприяє економічному зростанню, підвищенню рівня добробуту населення та зміцненню демократичних інститутів. У цьому контексті особливої уваги заслуговує роль держави у формуванні ефективної політики гендерної рівності, яка передбачає законодавчі ініціативи, освітні програми та заходи з підвищення обізнаності громадян.

З огляду на складність і багатогранність категорії «гендерна рівність», її аналіз потребує міждисциплінарного підходу, що включає правові, соціологічні, економічні та культурні аспекти.

Отже, розгляд поняття та змісту категорії «гендерна рівність» є важливим кроком на шляху до побудови справедливого суспільства, де кожен має можливість реалізувати свій потенціал незалежно від гендерної приналежності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвитком наукового розуміння проблематики гендерної рівності займаються І. Андрусак, О. Барабаш, М. Гаврильців, І. Грицай, Т. Дем'янчук, С. Єсімов, О. Забужко, М. Ковалів, К. Левченко, Е. Лібанова, Г. Лук'янова, Н. Шведова та ін.

Ця стаття має на меті дослідити теоретичні та практичні аспекти гендерної рівності в сучасному суспільстві, зосереджуючи увагу на її правовому змісті, викликах і перспективах реалізації.

Результати

Гендерна рівність є однією з ключових категорій сучасного правового дискурсу, яка набуває все більшого значення у контексті формування демократичних засад суспільства. Це поняття охоплює широкий спектр соціальних, правових та культурних аспектів, спрямованих на забезпечення рівних прав, можливостей та свобод для осіб незалежно від їхньої статі. Отже, аби розуміти те, що варто здійснити, для належного стану забезпечення гендерної рівності в українському соціумі, передусім, необхідно розглянути юридичну природу гендерної рівності, її зміст та значення для сучасного суспільства.

К. В. Громовенко та Г. В. Ільїна обґрунтовано зазначають, що сучасна концепція демократичного суспільства базується на принципі, згідно з яким досягнення гендерної рівності є необхідною умовою для формування повноцінного демократичного устрою [1, с. 9].

Водночас, О. Барабаш акцентує увагу на тому, що одним із значних досягнень XXI століття є юридичне визнання принципу рівноправності між чоловіками і жінками. Гендерна рівність тісно пов'язана із забезпеченням соціальної справедливості, дотриманням прав людини та розвитком демократичних інститутів. Враховуючи це, у межах Європейського Союзу гендерний баланс розглядається як ключова складова сучасної демократичної системи. Більшість європейських держав демонструють успішні моделі реалізації принципів гендерної рівності, що є важливим фактором для сталого розвитку суспільства та забезпечення рівних можливостей для всіх громадян [2, с. 7].

Гендерна рівність визначається як стан, за якого чоловіки та жінки мають рівні права, можливості та свободи у всіх сферах суспільного життя. Це поняття базується на принципах недискримінації та поваги до людської гідності, які закріплені в міжнародних правових актах, таких як Загальна декларація прав людини [3], Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) [4], а також в національних конституціях та законодавчих актах багатьох країн.

М. Ковалів та С. Єсімов підкреслюють, що гендер в класичному розумінні – суть відносин між суспільством і людиною, якій в залежності від біологічної статі суспільство

пропонує виконувати певні соціальні та культурні норми. З правової точки зору, гендерний підхід передбачає врахування не лише біологічних ознак, але й соціальних конструкцій, які формують поведінкові моделі, очікування та обов'язки індивідів у суспільстві [5, с. 46]. Юридична наука все частіше звертається до гендерного аналізу для забезпечення рівності прав та свобод громадян, адже нерівність у гендерному аспекті може призводити до дискримінації та обмеження доступу до ресурсів, послуг чи можливостей. У цьому контексті важливим є дотримання принципів рівності, закріплених у міжнародних документах, таких як Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW), а також національне законодавство, яке враховує гендерні аспекти у різних сферах суспільного життя. Впровадження гендерної рівності в правову систему сприяє не лише соціальній справедливості, але й посиленню демократичних засад держави, де кожна особа має можливість реалізувати свій потенціал незалежно від статі чи гендерної ідентичності.

На переконання М. Т. Гаврильців та Г. Ю. Лук'янової, гендерна політика держави має бути розглянута як комплексний механізм, що включає правові, організаційні, соціальні та економічні заходи, спрямовані на забезпечення рівності прав і можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя. Зокрема, це передбачає створення нормативно-правової бази, яка гарантує реалізацію принципу гендерної рівності, а також впровадження спеціальних програм і стратегій, спрямованих на усунення будь-яких форм дискримінації за ознакою статі. Важливим аспектом є врахування гендерної складової у процесах прийняття рішень на державному та місцевому рівнях, що дозволяє забезпечити справедливий розподіл ресурсів, можливостей і відповідальності між жінками та чоловіками. Крім того, ефективна гендерна політика повинна базуватися на принципах прозорості, підзвітності та інклюзивності, що сприяє формуванню суспільства, де кожна особистість має рівні умови для самореалізації та повноцінної участі у суспільному житті. У цьому контексті особливу увагу слід приділяти питанням освіти, підвищення правової обізнаності громадян та популяризації ідей гендерної рівності як основоположної цінності демократичного суспільства [6, с. 48].

Отож, у правовому контексті гендерна рівність передбачає створення нормативної бази, яка гарантує рівність чоловіків і жінок у доступі до освіти, працевлаштування, політичної участі, охорони здоров'я та інших сфер. Важливим елементом є механізми захисту від дискримінації за ознакою статі, які включають:

1. Антидискримінаційне законодавство: Закони, спрямовані на запобігання дискримінації в трудових відносинах, освіті, доступі до послуг тощо.

2. Позитивні заходи: Квоти, програми підтримки жінок у політиці та бізнесі, які спрямовані на подолання історичної нерівності.

3. Судовий захист: Можливість звернення до суду у випадках порушення принципу гендерної рівності.

Як зазначає О. Л. Львова, незважаючи на наявність у свідомості суспільства певних стереотипів і проявів гендерного суб'єктивізму, природна цінність особистості, її потреби та можливості поступово долають зазначені бар'єри. Невід'ємні природні права людини, які тривалий час залишалися поза межами законодавчого регулювання, нині знаходять визнання не лише на рівні правових норм, але й у суспільній свідомості та реальному житті. Водночас механізм реалізації принципу гендерної рівності залишається недосконалим, особливо на рівні міжособистісних відносин, зокрема у межах сім'ї та побутових сфер. Засоби масової інформації все ще фіксують численні випадки насильства та жорстокості, які залишаються прихованими у приватній сфері. Це вказує на необхідність подальшого вдосконалення законодавчих інструментів і розробки ефективних механізмів їх імплементації для забезпечення реальної рівності статей та захисту прав людини [7, с. 220].

Натомість, як слушно зауважує Л. І. Гарасимків, органи державної влади дійсно здійснюють заходи щодо впровадження принципу гендерної рівності у суспільне життя на правовому рівні. Утім, важливим є не лише нормативно-правове закріплення таких принципів, але й їх практична реалізація у різних сферах суспільного функціонування, що забезпечить реальну рівність можливостей для всіх громадян незалежно від статі [8, с. 19].

Як зазначає О. Л. Львова, питання забезпечення гендерної рівності на сьогодні має особливе значення та є важливим елементом правової системи. З огляду на вагомість гендерного аспекту у правовій сфері, необхідно здійснювати ретельний аналіз та коригування чинного національного законодавства. Незважаючи на офіційне закріплення Україною принципу рівності прав чоловіків і жінок, у законодавстві все ще зберігаються суттєві гендерні диспропорції, які потребують усунення для досягнення реальної рівності [7, с. 218].

Натомість, О. Барабаш зазначає, що ефективна реалізація політики гендерної рівності в багатьох державах є результатом суттєвих трансформацій у суспільному житті, які супроводжувалися розвитком суспільної свідомості та формуванням державних підходів до забезпечення рівноправності між чоловіками та жінками. Принцип рівності впроваджується через створення національних механізмів, зокрема шляхом ухвалення законодавчих актів, спрямованих на утвердження гендерної рівності, заснування спеціалізованих державних інституцій та призначення відповідальних посадових осіб, які займаються питаннями забезпечення гендерної рівності в суспільстві [2, с. 10].

Водночас, варто підкреслити, що гендерна рівність охоплює не лише юридичний аспект, але й соціокультурний вимір. Це поняття включає:

1. Рівність можливостей: Забезпечення однакового доступу до ресурсів і можливостей для чоловіків і жінок.
2. Рівність результатів: Усунення бар'єрів, які перешкоджають жінкам досягати успіху на рівних з чоловіками.
3. Гендерна чутливість: Врахування специфічних потреб і викликів, з якими стикаються чоловіки та жінки.

На думку К. Глиняної, принцип гендерної рівності є базовою засадою демократичного суспільства, що гарантує рівноправність, рівні обов'язки та можливості для жінок і чоловіків у всіх аспектах суспільного життя, включаючи подружні та батьківські відносини [9, с. 181].

Дослідниця акцентує увагу на тому, що в Україні необхідно не лише удосконалювати нормативно-правову базу, але й забезпечувати умови для її результативного впровадження. Це передбачає, зокрема, підвищення рівня професійної підготовки правників, розвиток правової культури, заснованої на принципах рівності, а також активізацію участі громадянського суспільства у процесах моніторингу додержання гендерного балансу в аспектах сімейного права [9, с. 181].

Згадувана нами О. Л. Львова, обґрунтовано акцентує на тому, що демократичні принципи та фундаментальні права людини передбачають необхідність забезпечення справедливої гендерної рівності. Особисті, суб'єктивні фактори, а також ціннісні орієнтації та моральні переконання посадових осіб, які займають ключові позиції у структурі державної влади, мають безпосередній вплив на процес формування та реалізації державної політики. Ці чинники визначають пріоритети, підходи та стратегії у сфері забезпечення рівноправності, що є невід'ємною складовою демократичного розвитку суспільства [7, с. 219].

Незважаючи на значний прогрес у сфері гендерної рівності, сучасне суспільство стикається з низкою викликів:

1. Стереотипи: Гендерні стереотипи продовжують впливати на вибір професії, участь у політичному житті та розподіл домашніх обов'язків.

2. Економічна нерівність: Жінки часто отримують нижчу заробітну плату за аналогічну роботу, що обмежує їх фінансову незалежність.

3. Насильство за ознакою статі: Проблема домашнього насильства та сексуальних домагань залишається актуальною у багатьох країнах.

Гендерна рівність є основою сталого розвитку суспільства. Її забезпечення сприяє:

1. Економічному зростанню: Рівний доступ до освіти і працевлаштування дозволяє максимально використовувати потенціал кожного члена суспільства.

2. Соціальній справедливості: Гендерна рівність є невід'ємною складовою дотримання прав людини.

3. Поліпшенню якості життя: Рівні права та можливості сприяють гармонізації сімейних відносин і підвищенню добробуту населення.

Отож, варто підкреслити, що гендерна рівність є фундаментальною цінністю сучасного демократичного суспільства. Її реалізація вимагає комплексного підходу, який включає вдосконалення законодавства, боротьбу зі стереотипами та активну участь громадян у формуванні культури рівності. Лише за умови активного співробітництва держави, громадянського суспільства та міжнародних організацій можливо досягти реальної гендерної рівності, яка стане основою для сталого розвитку та процвітання сучасного світу.

Висновки

Підсумовуючи викладене вище, можемо викласти такі узагальнення, які стосуються поняття та змісту категорії «гендерна рівність» у сучасному суспільстві.

По-перше, варто підкреслити, що гендерна рівність є однією з фундаментальних категорій сучасного права, яка спрямована на забезпечення рівних прав, свобод та можливостей для осіб незалежно від їхньої статі. У міжнародному праві вона закріплена в низці ключових документів, таких як Загальна декларація прав людини, Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, а також численних резолюціях та рекомендаціях міжнародних організацій.

По-друге, гендерна рівність виходить за межі простого формального забезпечення рівності перед законом. Вона включає в себе усунення структурних бар'єрів, соціальних стереотипів та дискримінаційних практик, які обмежують доступ до ресурсів, можливостей і прав для окремих груп населення. Отож, гендерна рівність передбачає і юридичний, і соціальний виміри.

По-третє, надзвичайно важливо вказати на те, що гендерна рівність виступає невід'ємною складовою захисту прав людини. Вона сприяє створенню справедливого суспільства, де кожна особа має можливість реалізувати свій потенціал без дискримінації за ознакою статі. Зокрема, це стосується доступу до освіти, працевлаштування, політичної участі та інших сфер суспільного життя.

По-четверте, незважаючи на прогрес у багатьох країнах, гендерна нерівність залишається актуальною проблемою. Основними викликами є патріархальні традиції, гендерні стереотипи, нерівний розподіл ресурсів і влади, а також недостатня ефективність правозастосовної практики. Водночас, сучасні юридичні системи потребують удосконалення в частині імплементації міжнародних стандартів гендерної рівності.

По-п'яте, варто акцентувати на тому, що саме держава відіграє ключову роль у створенні умов для досягнення гендерної рівності. Це включає розробку та впровадження нормативно-правових актів, які забороняють дискримінацію за ознакою статі, забезпечення ефективного механізму захисту прав та проведення просвітницьких кампаній для зміни суспільних уявлень про роль жінок і чоловіків.

По-шосте, доречно наголосити, що для ефективного вирішення проблем гендерної нерівності необхідно застосовувати міждисциплінарний підхід, який поєднує юридичні, соціологічні, економічні та культурологічні аспекти. Такий підхід дозволяє більш комплексно оцінювати ситуацію та розробляти ефективні стратегії для її покращення.

Відтак, категорія «гендерна рівність» має ключове значення для побудови демократичного суспільства, заснованого на принципах справедливості та рівності. Її забезпечення є не лише юридичним обов'язком держави, але й важливим чинником сталого розвитку суспільства загалом. Водночас, варто підкреслити, що для досягнення цієї мети необхідним є поєднання зусиль усіх: державних органів, громадянського суспільства та міжнародної спільноти.

Список використаних джерел

1. Громовенко К. В., Ільїна Г. В. Ідеї гендерної рівності в сфері освіти: теоретико-правовий аспект. Право та державне управління. 2024. № 1. С. 8–13.
2. Барабаш О. Юридичне закріплення рівності прав чоловіків і жінок у сучасному суспільстві. Правові гарантії гендерної рівності в секторі безпеки і оборони України: збірник тез доповідей учасників круглого столу (17 червня 2021 року) / упор. І. М. Євхутіч. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. С. 7–12.
3. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. Офіційний вісник України. 2008. № 93. Ст. 3103.
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) від 18.12.1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_207
5. Ковалів М., Єсімов С. Гендерна рівність як правова категорія у контексті національної безпеки України. Правові гарантії гендерної рівності в секторі безпеки і оборони України: збірник тез доповідей учасників круглого столу (17 червня 2021 року) / упор. І. М. Євхутіч. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. С. 44–48.
6. Гаврильців М. Т., Лук'янова Г. Ю. Імплементация міжнародних стандартів принципу гендерної рівності в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 12. С. 47–51.
7. Львова О. Л. Принцип рівності у праві як ціннісна складова гендерної політики. Альманах права. 2012. Вип. 3. С. 217–221.
8. Гарасимків Л. І. До питання нормативно-правового забезпечення гендерної рівності в трудових правовідносинах в Україні. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. 2024. Вип. 86: ч. 3. С. 16–22.
9. Глиняна К. Забезпечення гендерної рівності в сімейних правовідносинах: національний та міжнародний досвід. Юридичний вісник. 2025. Вип. 1. С. 180–187.